

---

---

## Селянство України в умовах сучасної російсько-української війни

---

---

### The Ukrainian Peasantry in the Context of the Ongoing Russo-Ukrainian War

---

---

УДК 634.8-027.12 (477.87) «1991/2024»

DOI: <https://doi.org/10.31651/2413-8142-2025-34-Zhulkanych-Ilko>

**Nelya Zhulkanych**

*Doctor of Sciences (History), Professor;*

*Professor of the Department of Modern History of Ukraine and Foreign Countries, Uzhhorod National University, Uzhhorod, Ukraine*

*ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3844-0784>*

*e-mail: [nelya.zhulkanych@uzhnu.edu.ua](mailto:nelya.zhulkanych@uzhnu.edu.ua)*

**Ivan Ilko**

*postgraduate student Uzhhorod National University, Uzhhorod, Ukraine*

*e-mail: [ivan.ilko@uzhnu.edu.ua](mailto:ivan.ilko@uzhnu.edu.ua)*

**Bibliographic Description of the Article:** Zhulkanych, N. & Ilko, I. (2025). Development of vine-growing industry in Ukraine 1991–2024 (on the example of the Transcarpathian region). *Ukrainskyi Selianyn. [Ukrainian peasant]*, 34, 7–15. (In Ukraine). doi: <https://doi.org/10.31651/2413-8142-2025-34-Zhulkanych-Ilko>

#### DEVELOPMENT OF VINE-GROWING INDUSTRY IN UKRAINE 1991–2024 (ON THE EXAMPLE OF THE TRANSCARPATHIAN REGION)

**Abstract.** *The purpose of the publication is to clarify the features of the development of the viticulture industry in Ukraine in general and in the Transcarpathian region, in particular, during the years of independence.*

**Results.** *The authors carried out a brief retrospective analysis of the features of the development of the viticulture industry in Ukraine using the example of the Transcarpathian region. The stages of the development of the industry in the period from 1991 to 2024 are characterized. Namely: a certain decline of the industry in 1991–2000; expansion of vineyard areas due to non-state forms of ownership in the early 2000s; since 2006, the state has increased the cost of a license for the right to wholesale alcoholic beverages from 25 to 500 thousand hryvnias, which made it impossible to develop both winemaking enterprises and small private wineries, depriving them of sales markets. The procedure for obtaining a license for production by small winemakers was too complicated (140 permits). During 2013–2018. Due to the unfavorable state policy towards the development of the industry — imperfection of the legislative framework, insufficient funding (in 2015, state support was canceled), and a number of other negative factors, there was a sharp reduction in the area and gross production of grapes. The war between Russia and Ukraine, which began in 2014, negatively affected the country's winemaking industry. However, even in such difficult conditions, the industry continues to develop. Since 2018, the procedure for obtaining a license (4 permits) and the taxation system (single tax and single social contribution) for small winemakers have been simplified.*

**Conclusions.** *Currently, the wine industry of the state as a whole and Transcarpathia in particular is in a difficult situation, as are the rest of the agricultural sectors. With the beginning of the full-scale invasion of the Russian Federation, the state support program was completely reformatted. This was primarily due to the change in the priority of expenditures on the defense sector of our state.*

*In the current conditions, it is important for Ukraine to protect the wine industry from the negative impact of the war and to restore it in the future. Because our country has ancient winemaking traditions and potential for development.*

**Key words:** *viticulture industry, license, taxation, wine products, small winemakers.*

**Неля Жулканич**

доктор історичних наук, професор, професор кафедри модерної історії України та зарубіжних країн, ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород, Україна  
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3844-078>  
e-mail: [nelya.zhulkanych@uzhnu.edu.ua](mailto:nelya.zhulkanych@uzhnu.edu.ua)

**Іван Ілько**

аспірант, ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород, Україна  
e-mail: [ivan.ilko@uzhnu.edu.ua](mailto:ivan.ilko@uzhnu.edu.ua)

**Бібліографічний опис статті:** Жулканич Н., Ілько І. Розвиток галузі виноградарства в Україні 1991–2024 рр. (на прикладі Закарпатської області). *Український селянин*. 2025. Вип. 34. С. 7–15. doi: <https://doi.org/10.31651/2413-8142-2025-34-Zhulkanych-Ilko>

## РОЗВИТОК ВИНОГРАДАРСТВА В УКРАЇНІ 1991–2024 РР. (НА ПРИКЛАДІ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

**Анотація.** *Мета публікації* — з'ясувати особливості розвитку виноградарської галузі України загалом та Закарпатської області, зокрема, за роки незалежності.

**Результати.** Авторами здійснено стислий ретроспективний аналіз особливостей розвитку галузі виноградарства в Україні на прикладі Закарпатської області. Охарактеризовано етапи розвитку галузі в період з 1991 по 2024 рр. А саме: певний занепад галузі у 1991–2000 рр.; розширення площ виноградників за рахунок недержавних форм власності на початку 2000-х р.; з 2006 р. держава збільшила вартість ліцензії на право оптової торгівлі алкогольними напоями з 25 до 500 тисяч гривень, чим унеможливила розвиток як виноробних підприємств, так і дрібних приватних виноробних господарств, позбавивши їх ринків збуту. Занадто складною була процедура отримання ліцензії на виробництво дрібними виноробами (140 дозвільних документів). Впродовж 2013–2018 рр. через несприятливу політику держави щодо розвитку галузі — недосконалість законодавчої бази, недостатність фінансування (у 2015 р. державна підтримка скасована), та через ряд інших негативних чинників спостерігалось різке скорочення площ і валового виробництва винограду. Війна Росії проти України, яка почалася в 2014 році, негативно вплинула на виноробну галузь країни. Проте, навіть у таких складних умовах галузь продовжує розвиватися. З 2018 р. спрощено процедуру отримання ліцензії (4 дозвільні документи) та систему оподаткування (єдиний податок і єдиний соціальний внесок) для дрібних виноробів.

2022 р. став справжнім випробуванням галузі: окупація агресором значної частини територій України, замінування територій, скорочення площ виноградників майже вдвічі, зменшення обсягів експорту вітчизняної виноробної продукції. Станом на 2023 р. основне промислове виробництво сконцентровано в Одеській, Миколаївській та Закарпатській областях.

**Висновки.** Наразі виноробна галузь держави в цілому і Закарпаття зокрема, перебуває у складній ситуації, як і решта галузей сільського господарства. З початком повномасштабного вторгнення РФ, програма державної підтримки була повністю переформатована. Це було пов'язано насамперед зі зміною пріоритетності видатків на сферу оборони нашої держави.

В нинішніх умовах для України важливо вберегти виноробну галузь від негативного впливу війни і в подальшому відновити її. Бо наша країна має давні виноробні традиції та потенціал для розвитку.

**Ключові слова:** виноградарська промисловість, ліцензія, оподаткування, виноробна продукція, малі винороби.

### Постановка проблеми

Виноградарство і виноробство були і залишаються нині, попри всі сучасні виклики: політичні події, економічну нестабільність, воєнний стан, — важливими для економіки України галузями.

Навіть за нинішньої складної ситуації держава намагається підтримувати вітчизняних виробників, проте наявні програми підтримки недостатні для стимулювання закладення нових площ виноградників та збільшення виробництва продукції. Також існує необхідність перегляду встановлених Урядом мінімальних роздрібних цін на продукти виноградарства, які не переглядалися ще з 2018 р. і не достатні для відшкодування витрат на виробництво та реалізацію продукції. Адже державна підтримка та стимулювання розвитку українських підприємств, зокрема і виноградарсько-виноробних, збільшить надходження до бюджету, сприятиме розвитку сільських територій.

Окремі кроки в цьому напрямі здійснено. Зокрема, у серпні 2024 р. прийнято Закон «Про виноград, вино та продукти виноградарства»<sup>1</sup>, який без сумніву посприє підвищенню якості та зміцненню позицій виноробної продукції України на вітчизняному та міжнародному ринках.

### **Аналіз останніх досліджень і публікацій**

Дослідженню питань розвитку виноградарства в Україні приділили увагу такі дослідники, як Н. Аверчева, А. Боремський, М. Попова, М. Турчиняк, Б. Полотай, А. Даньчишин, Р. Хотин та ін. Однак автори не акцентували уваги на регіональних особливостях розвитку галузі, на прямих її державної підтримки в різні періоди історії та на сучасному етапі, що й потребує подальшого дослідження.

### **Мета статті**

Метою публікації є з'ясування особливостей розвитку виноградарства в Україні загалом та в Закарпатській області зокрема в роки незалежності.

### **Виклад основного матеріалу**

Одним із найстаріших та найвідоміших виноробних регіонів України, який відзначається багатими традиціями виробництва вина, що формувалися століттями, є Закарпаття. Унікальний мікроклімат, поєднання теплих зим та м'яких літ, а також багатий культурний спадок зробили цей край ідеальним для вирощування винограду. Закарпатські виноградники завжди були основою для створення високоякісних вин, які здобули популярність не лише в Україні, а й за її межами.

В середині 60-х рр. минулого століття радянська влада збільшила площі виноградників під час кампанії під гаслом «Перетворимо Закарпаття на край садів та виноградників» до 14 тис. 500 га. Однак, у другій половині 1980-х рр. унаслідок втілення в життя постанов ЦК КПРС «Про заходи щодо боротьби з пияцтвом і алкоголізмом» від 07.05.1985 р. і Ради Міністрів СРСР «Про заходи щодо боротьби з пияцтвом і алкоголізмом, викоріненню самогонуваріння» від 07.05.1985 р., а також указів Президії Верховної Ради СРСР «Про посилення боротьби з пияцтвом» від 16.05.1985 р. та Президії Верховної Ради Української РСР «Про заходи щодо посилення боротьби з пияцтвом і алкоголізмом, викоріненню самогонуваріння»<sup>2</sup> від 20.05.1985 р під час «антиалкогольної кампанії» площі виноградних насаджень краю скоротилися більше, ніж на 10 тис. га. Нині Закарпатська область посідає п'яте місце серед шести виноградних областей України: 4,8 тис. га або 4,1 %<sup>3</sup> від загальної площі виноградних насаджень України.

Після проголошення Україною незалежності закарпатське виноробство, як і вся аграрна галузь країни, переживало серйозні труднощі. Занепад колективних господарств, відсутність державної підтримки та економічні зміни призвели до значного скорочення виноградників, а також до втрати багатьох локальних сортів винограду. Крім того, зниження інтересу до виноробства в деяких частинах країни послабило й конкуренцію на ринку, що негативно вплинуло на розвиток галузі<sup>4</sup>.

Проте, незважаючи на ці проблеми, закарпатські винороби не лише змогли зберегти давні традиції виноробства, але й вивести його на новий рівень. Вони змінили акценти: якщо раніше вино вироблялося в основному для масового споживання і часто вирізнялося недостатньо високою якістю, то тепер винороби вирішили зробити ставку на якість. Вони почали застосовувати сучасні європейські технології виробництва вина та активно відроджувати традиційні сорти винограду. Таким чином, на зміну масовому виробництву

1 Про виноград, вино та продукти виноградарства: Закон України № 3928-ІЧ від 22.08.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3928-20#Text>

2 Про заходи щодо посилення боротьби з пияцтвом і алкоголізмом, викоріненню самогонуваріння: Указ Президії Верховної Ради Української РСР від 20.05.1985 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280-11#Text>

Про заходи щодо боротьби з пияцтвом і алкоголізмом: Постанов ЦК КПРС від 07.05.1985 р. URL: <https://web.archive.org/web/20130619025734/http://www.sovietwine.com/history/ukaz1.html>

3 Виноробство Закарпаття :з прачасів до сьогодення. URL: <https://uwines.com.ua/likbez/vynorobstvo-zakarpattya-vid-prachasiv-dosygodennya/>

4 Аверчева Н. О. Регіональні аспекти розвитку виноградарства і виноробства в Україні. *Агросвіт*. 2021. № 23. С. 75

дешевих вин прийшло виробництво елітних вин, що знайшли свого покупця не тільки в Україні, а й на міжнародних ринках.

Поштовх для розвитку виноробства в Україні стався на початку 2000-х рр., відбулося розширення площ в першу чергу в Берегівському та Ужгородському районах Закарпаття за рахунок недержавних форм власності. Загальний рівень врожайності становив 70 ц з га із валовим збором до 30 тис. т.

У структурі виробництва винограду в Україні частка Закарпатської області, відповідно до даних 2007 р., складала 8 %, а за площами насаджень всього 5 %. Вирощуванням винограду займалися 39 великих господарств, серед яких 27 товариств, 4 фермерські господарства та 8 радгоспів. Із загальної кількості виноробних підприємств України (256 заводів), на Закарпатську область припадало 7,4 %, тобто 21 підприємство із первинною і вторинною переробкою винограду та виноматеріалів<sup>5</sup>.

Питома вага виробництва винограду в сільськогосподарських підприємствах становила 7,4 %, а в господарствах населення — 92,6 %. Господарствами всіх категорій Закарпаття було вироблено винограду у 2005 р. 9,2 % від загальної його кількості в Україні. Виробництво винограду в сільськогосподарських підприємствах зменшилося, порівняно з 1995 р., на 53,4 %, але зросло в 2,3 рази<sup>6</sup> загалом по області в розрахунку на душу населення. Тож, у період 1995–2005 рр. виробництво винограду зосереджувалося переважно в господарствах населення.

Одним із найстаріших виробників вина в регіоні є агропромислова фірма «Леанка», що має повний цикл виробництва вин. Фірма створена 1992 р. на базі радгоспу-заводу «Середнянський» заснованого ще 1946 р. Вина ДП АПФ «Леанка» *визрівають* у винних підвалах у смт. Середнє Ужгородського району, які є пам'яткою архітектури XVI ст. і яким виповнилося понад 460 років. Упродовж другої половини XX ст. тут розробили й виготовляли 12 найменувань унікальних сухих, десертних та кріплених вин. Найвідоміша марка — «Троянда Закарпаття», розроблена 1960 р., отримало на міжнародних конкурсах і дегустаціях 18 нагород. До 1985 р. площа виноградників агрофірми становила 1200 га, наразі ж залишилося лише 45 га<sup>7</sup>.

З 2006 р. постала проблема, яка унеможливила розвиток підприємства, коли вартість ліцензії на право оптової торгівлі алкогольними напоями, яка є обов'язковою для всіх виробників вина, зросла з 25 до 500 тис. грн. В Україні станом на початок 2016 р. лише 14 підприємств мали ліцензію на оптову торгівлю, з них на Закарпатті — ОП «Ужгородський коньячний завод»<sup>8</sup>. Лише з жовтня 2016 р. ситуація дещо змінилася з прийняттям закону, що звільняє виноробів від придбання ліцензії на роздрібну торгівлю; на оптову торгівлю вином, виробленим з власних матеріалів; ліцензія на опт для малих виробників вина коштуватиме 30 тис. грн<sup>9</sup>. Однак наростити обсяги виробництва складно донині.

Агрофірма «Леанка» нині є одним із трьох державних підприємств, які підпорядковуються Міністерству агрополітики, та мають основним видом діяльності виноградарство і виноробство. На окупованому Кримському півострові залишилося 15 державних підприємств, які виробляли 23,7 % (2013 р.) винограду від загальної кількості.

Із трьох нині діючих державних виноробних підприємств: АТП «Бобовище», ДП «Леанка» і ДП «Харківський завод шампанських вин», — два розміщуються на Закарпатті. Це згадана вище АПФ «Леанка» та АТП «Бобовище». Упродовж 2009–2013 рр. 18 держпідприємств заклали виноградники площею 559,5 га, їх витрати склали 56,9 млн грн. За спеціальною програмою з бюджету 15 кримським підприємствам було компенсовано 37,7 млн грн.<sup>10</sup>

5 Статистичний щорічник України за 2007 р. К. Держстат України. 2008. С.305.

6 Там само. С. 307.

7 Перлини закарпатського вина з унікальних підвалів XVI століття. *Технології та інновації*. 10.03.2023. URL: <https://techdrinks.info/perlyny-zakarpatskogo-vyna-z-unikalnyh-pidvaliv-hvi-stolittya/>

8 Про українське вино або те, чого нема. *Бізнес*. 13 лютого 2016. URL: <https://ukr.media/business/254233/>

9 Про внесення змін до Закону України «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів» щодо оптової торгівлі алкогольними напоями, виготовленими з власного (не придбаного) виноматеріалу: Закон України № 1534-VIII від 20.09.2016 р. URL: [https://www.ukrinform.ua/rubric-other\\_news/2102647-zakon-ukraini.html](https://www.ukrinform.ua/rubric-other_news/2102647-zakon-ukraini.html)

10 Зникнення виноградарських і виноробних держзаводів: місія майже завершена. Доступ до правди. 27 Вересня 2016. URL: <https://dostup.org.ua/stories/publications/znyknennia-vynohradarskykh-i-vynorobnykh-derzhzavodiv-misiia-maizhe-zavershena>



Закарпатські підприємства коштів не отримували. ДП «Агропромислова фірма «Леанка» (сmt. Середнє, Ужгородський район) та Агропромислове-торгове підприємство «Бобовище» (с. Бобовище, Мукачівський район) станом на 2016 р. фактично не проводили діяльності з розливу виноробної продукції у пляшки.

Одним із важливих факторів, що сприяли відродженню та розвитку закарпатського виноробства, стала діяльність Г. Гутмана, що заснував у 1995 р. виноробне підприємство СП «Айсберг» ЛТД, трансформоване згодом у виноробню «Chateau Chizay». Виноградники «Chateau Chizay» займають понад 270 га в екологічно чистих районах Закарпаття. Це дозволяє створювати продукцію, яка відповідає міжнародним стандартам. Згадане підприємство — сучасний промисловий виноробний комплекс повного циклу виробництва, до складу якого входять власні виноградники, завод первинного виноробства, розташований у 25 км від Берегово, на якому відбувається переробка винограду та виготовлення вин. На заводі вторинного виноробства готову продукцію розливають у пляшки на повністю автоматизованій лінії італійського виробництва потужністю 5000 пляшок на годину<sup>11</sup>. На рік завод виробляє близько 2 тис. т вина. Також виноробний комплекс включає виносховища, дегустаційні зали, офісні та складські приміщення. Готова продукція випускається під кількома зареєстрованими товарними знаками: Чизай, Chateau Chizay, Wine Berry.

Упродовж 2010–2012 рр. на території СП «Айсберг» ЛТД відкрито вишукану Дегустаційну залу (вміщує одночасно до 50 гостей) та Музей виноградарства і виноробства. Також на території замку «Паланок» у старовинному княжому винному підвалі відкрито Дегустаційний зал «Чизай» та фірмовий магазин готової винопродукції<sup>12</sup>.

Виноробня активно підтримує розвиток винного туризму, організовуючи дегустаційні тури, які стали важливим складником туристичної інфраструктури Закарпаття початку 2000-х рр. Виноробня не лише продукує вино, а й надає можливість туристам побувати у центрі виробництва, дізнатися більше про процес створення вина і, звичайно, насолодитися дегустацією.

Виноробня поєднує в собі традиції закарпатського виноробства та сучасні європейські технології. Її продукція успішно експортується в різні країни, а сам бренд здобув численні нагороди на міжнародних винних конкурсах. Нині виноробня долучається до зборів на потреби ЗСУ<sup>13</sup>.

Людиною, яка зробила чималий внесок у розвиток виноробства на Закарпатті є й В. Кулик — засновник виноробні «Котнар», яка спеціалізується на сухих і напівсолодких винах. «Котнар» — сучасний завод повного циклу виробництва (з найбільшими в Україні виробничими приміщеннями — 6 тис. м<sup>2</sup>), 200 га власних виноградників<sup>14</sup>, завод первинного виноробства (переробка винограду і виготовлення вин), завод вторинного виноробства (готову продукцію розливають в пляшки), виносховища. Бренд «Котнар» відомий постачальник закарпатських вин на міжнародні ринки.

Незважаючи на зусилля виноробних підприємств та індивідуальних господарів, частка Закарпатської області у структурі виробництва винограду в Україні знизилася у 2012 р. до 4,8 % з 8 % у 2000 р.<sup>15</sup>.

Загалом по Україні через несприятливу політику держави щодо розвитку галузі: недосконалість законодавчої бази, недостатність фінансування та через ряд інших негативних чинників, — впродовж 2013–2018 рр. спостерігалось різке скорочення площ і валового виробництва винограду. Галузь практично втратила суттєві обсяги державної підтримки. Якщо у 2010 р. на підтримку було виплачено майже 413 млн грн., то у 2014 р. —

11 Шато Чизай. Виноробна компанія. URL: <https://www.ua-region.com.ua/22079373>

12 Українські вина. URL: <https://zakarpatskaya-oblast.cataloxy.com.ua/firms/beregovo/www.chizay.com.htm>

13 Пляшка на перемогу: збір на автівки для ЗСУ, взамін — рідкісне вино від Шато Чизай. Економічна правда. 28.04. 2023. URL: <https://epravda.com.ua/news/2023/04/28/699595/>

14 Виноробство Закарпаття: з працасів до сьогодні. URL: <https://uwines.com.ua/likbez/vynorobstvo-zakarpattya-vid-prachasiv-do-syogodennya/>

15 Попова М. Сучасний стан виноградарства і виноробства України та роль її окремих регіонів у розвитку галузі. *Бізнес Інформ*. № 7. 2014. С. 138.

лише 43,9 млн грн., а у 2015 р. ця підтримка скасована<sup>16</sup>. У 2018 р. виробники винограду отримували державну допомогу лише на придбання садивного матеріалу.

Площі під виноградними насадженнями у 2018 р. становили 43 тис. га і це майже вдвічі менше, ніж було до анексії АР Крим (в 2013 р. — 75,1 тис. га). З анексією АР Крим у 2014 р. зазнала змін і структура виноробного господарства: вже на 2016 р. 40 %<sup>17</sup> його зосередилося у господарствах населення.

У 2018 р. було ухвалено закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розвитку виробництва терруарних вин та натуральних медових напоїв»<sup>18</sup>. Починаючи з 2000-х рр., основною перешкодою для виходу дрібних виноробів на ринок була складна процедура отримання ліцензії на виробництво дрібними виноробами, що розливали у тару виноградні вина власного виробництва не більше 10 тис. декалітрів на рік. Для отримання ліцензії необхідні були 140 дозвільних документів різних відомств, отримання котрих займало кілька років. Нині потрібно одержати лише 4 документи. Ще однією позитивною зміною стала спрощена система оподаткування: єдиний податок і єдиний соціальний внесок. Однак вказані зміни не призвели до очікуваних результатів. Так, станом на кінець 2019 р. жоден дрібний винороб Закарпаття не оформив ліцензію. Виявилось вигідніше здійснювати тіньове виробництво та збут продукції, не обтяжуючи себе додатковою відповідальністю та звітністю.

У 2021 р. в Україні налічувалося 266 промислових виробництв винограду та вина, з них — 125 виноробних підприємств та 29 малих виробників виноградно-виноробної продукції. У виробництві винограду на 1 га зайнято 33 постійних працівників. Середня кількість працівників на одному підприємстві — 255 осіб<sup>19</sup>.

Тож, станом на 2024 р. в Україні офіційно зареєстровано 160 виноробних підприємств, із них 40 — крафтові з обсягом виробництва до 100 000 л на рік<sup>20</sup>.

Таблиця 1

**Розвиток виноградарства в Україні у 1990–2023 рр.<sup>21</sup>**

|                                                                                  | 1990 | 2000 | 2007 | 2023 |
|----------------------------------------------------------------------------------|------|------|------|------|
| Площа виноградних насаджень (тис.га)                                             | 176  | 110  | 93   | 28   |
| у плодоносному віці                                                              | 143  | 99   | 71   | 26   |
| Виробництво винограду (тис.т)                                                    | 836  | 54   | 360  | 245  |
| в с/г підприємствах                                                              | 665  | 360  | 235  | 82   |
| в господарствах населення                                                        | 171  | 245  | 125  | 163  |
| Площа виноградних насаджень у плодоносному віці в Закарпатській області (тис.га) | ...  | 5    | 4    | 3    |
| Виробництво винограду в (тис.т)                                                  | 28,5 | 41,9 | 21,4 | 43,0 |

За останні роки у господарствах всіх форм власності скорочуються загальні площі виноградників, оскільки площі нових насаджень менші, ніж виведені з експлуатації. Це є одним з основних факторів зниження валового збору винограду. Станом на 2023 р. загальна площа насаджень становила 28,0 тис. га, що на 84,1 % менше, ніж у 1990 р. Площа насаджень у плодоносному віці відповідно 26,0 тис. га, що на 81,1 % менше, ніж у 1990 р. Валовий збір становить близько 245 тис. т продукції за врожайності 89 ц з га. Валовий збір становив 70,7 %

16 Державна фінансова підтримка розвитку виноградарства, садівництва і хмелярства. URL : <http://agro-business.com.ua/agro/urpravovomu-poli/item/11582-derzhavna-finanova-pidtrymka-rozvytku-vynohradarstva-sadivnytstva-i-khmeliarstva.ht>.

17 Виноградарство та виноробство сьогодні. Вектор руху та розвитку галузі 10.10.2019. URL: <https://www.syngenta.ua/en/news/novini-kompaniyi/vinogradarstvo-ta-vinorobstvo-sogodni-vektor-ruhu-ta-rozvitku-galuzi>

18 Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розвитку виробництва теруарних вин та натуральних медових напоїв : Закон України No2360-VIII. URL: <https://transkarpatia.net/transcarpathia/politic/96682-zakon-scho-sproschuye-licenzuvannya-malih-vinorobv-vstupiv-u-dyu.html>.

19 Обговорення виноробної галузі України у 2022 році та плани на 2023 рік. URL: <https://www.ukrsadvinprom.com/novyny/novyny-haluzi/obgovorennya-vinorobnoji-galuzi-ukrajini-u-2022-rotsi-ta-plani-na-2023-rik>

20 Wines of Ukraine на PROWEIN 2024: досягнення, розвиток, нові перспективи. URL: <https://drinks.ua/news/wines-of-ukraine-na-prowein-2024-dosjagnennja-rozvitok-novi-perspektivi/>

21 Статистичний щорічник України за 2007 р. К. Держстат України. 2008. С. 163, 166, 173; Статистичний щорічник України. 2023 рік. К. Держстат України. 2024. С. 139, 140, 146. URL: [https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat\\_u/2023/zb/11/year\\_23\\_u.pdf](https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2023/zb/11/year_23_u.pdf)

від обсягу 1990 р. При цьому врожайність зросла на 37,4 %<sup>22</sup>. Частка виробництва винограду в господарствах населення зросла у 2023 р. на 36,5 %, порівняно з 2000 р., з 30,0 до 66,5 % від загального обсягу<sup>23</sup>. Ця інформація без врахування окупованих територій. Що стосується Закарпатській області, то тут валовий збір становив 43 тис. т, понад 64 % виробництва зосереджено в господарствах населення<sup>24</sup>. Зростання питомої ваги господарств населення свідчить про перехід галузі на дрібнотоварну основу. Великі переробні підприємства залишаються незабезпеченими сировиною в необхідній кількості, оскільки господарства населення не мають з ними зв'язків, здійснюють переробку винограду на вино самотужки і реалізують його на місцевих ринках.

Україна має достатній потенціал для розвитку галузі і виробництва якісної продукції, однак існує ряд проблем соціально-економічного та техніко-технологічного характеру, які гальмують розвиток виноградарства. До загальних проблем розвитку галузі, які вимагають вирішення, зараховуємо такі: «створення великої кількості малих виноробних господарств, підвищення рівня конкуренції на ринку, що вимагає врегулювання їх діяльності на державному рівні щодо якості продукції, оподаткування, екології та інших аспектів; низький рівень продуктивності насаджень через садивний матеріал низьких селекційних категорій, невідповідність сортового складу виноградних насаджень вимогам виноробства; низька ефективність виробництва винограду, яка зумовлена високою долею старих та зрідженних виноградних насаджень, що підвищує собівартість і знижує конкурентоспроможність вітчизняної виноробної продукції»<sup>25</sup>. Минулого року Україна експортувала вина на 9 млн доларів. Це небагато, але й немало для країни, що в стані війни. Натомість імпорт в Україну склав 188 млн доларів. І ось тут велика проблема — як зробити так, щоб українське вино полюбили... українці<sup>26</sup>.

Війна Росії проти України, яка почалася в 2014 р., сильно вплинула на виноробну галузь країни. Після повномасштабного вторгнення, виноградники та виноробні підприємства у східних регіонах країни, де було зосереджено значну виробничу базу, були пошкоджені або знищені. Станом на 2023 р. основне промислове виробництво сконцентровано в Одеській, Миколаївській та Закарпатській областях, що становить 99,9 % усього промислового обсягу<sup>27</sup>.

2022 р. став справжнім випробуванням галузі: окупація агресором частини України, замінування територій, скорочення площ виноградників майже вдвічі, зменшення обсягів експорту вітчизняної виноробної продукції.

В умовах війни у виноробній галузі України та на її підприємствах відбувається значне скорочення персоналу, в основному через еміграцію та людські втрати на фронті; скорочення асортименту через воєнні втрати потужностей та сировини; збільшення відпускних цін за рахунок підвищення витрат на енергоресурси та вартість як внутрішньої, так і міжнародної логістики<sup>28</sup>. Це неповний перелік проблем, з якими сьогодні зіштовхуються виноградарі та винороби.

Держава, попри складні умови, намагається не полишати виноробів без підтримки. У серпні 2024 р. прийнято Закон «Про виноград, вино та продукти виноградарства»<sup>29</sup>, який передбачає запровадження стандартів, що відповідають вимогам країн ЄС, включаючи правила виробництва та обігу вин, продуктів виноградарства і виноробства, ароматизованих

22 Статистичний щорічник України. 2023 рік. К. Держстат України. 2024. С. 147. URL: [https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat\\_u/2023/zb/11/year\\_23\\_u.pdf](https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2023/zb/11/year_23_u.pdf)

23 Там само. С. 140.

24 Там само. С. 146

25 Аверчева Н. О. Регіональні аспекти розвитку виноградарства і виноробства в Україні. *Агроевіт*. 2021. № 23. С. 39.

26 Хотин р. Війна і вино. Чи може вино стати одним із брендів України? URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayinske-vyno-v-chas-viyny/32993471.html>

27 Обсяг виробництва винограду у 2023 році в Україні. URL: <https://www.ukrsadvinprom.com/novyny/analitika/obsyag-virobnitstva-vinogradu-u-2023-rotsi-v-ukrajini>

28 Турчиняк М., Полотай Б., Даньчишин А. Українське виноробство в умовах війни. *Індустрія туризму і гостинності в Центральній та Східній Європі*. № 11, 2024. С. 41. URL: <http://journals-lute.lviv.ua/index.php/tourism/article/view/1668/1570>

29 Про виноград, вино та продукти виноградарства: Закон України № 3928-ІЧ від 22.08.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3928-20#Text>

винних продуктів із географічними зазначеннями. Це, без сумніву, сприятиме підвищенню якості та зміцненню позицій виноробної продукції України на міжнародному ринку.

### Висновки

Тож, Закарпаття є регіоном зі стійкими традиціями виноградарства та виноробства, який завдяки унікальному клімату та багатій історії здавна відомий високоякісними винами, які отримали визнання як в Україні, так і за її межами. Після здобуття незалежності України виноробство Закарпаття зіткнулося зі складнощами: занепад колективних господарств, відсутність державної підтримки та скорочення виноградників значно загальмували розвиток галузі. Однак згодом закарпатські винороби змінили підхід, зробивши ставку на якість замість масового виробництва дешевих вин. Винороби запроваджують нові технології, популяризують локальні сорти та виводять продукцію на міжнародний рівень. Окрім виробництва вина, закарпатські винороби активно розвивають винний туризм, організовуючи дегустаційні тури та фестивалі, що сприяє популяризації виноробної культури в регіоні. Поєднання традиційних методів, сучасних технологій та міжнародного досвіду дозволяє Закарпаттю посідати гідне місце серед виноробних регіонів світу та відкриває нові можливості для експорту продукції.

У розвитку галузі виноградарства в Україні у 1991–2024 рр. можна виокремити декілька етапів: певний занепад галузі у 1991–2000 рр.; розширення площ виноградників за рахунок недержавних форм власності на початку 2000-х р.; 2006–2018 рр. гальмування розвитку через високу вартість ліцензії на право оптової торгівлі алкогольними напоями та складність процедури отримання ліцензії на виробництво дрібними виноробами. Негативно вплинула на виноробну галузь країни і війна Росії проти України, яка почалася в 2014 р. Проте, навіть у таких складних умовах галузь продовжує розвиватися. З 2018 р. спрощено процедуру отримання ліцензії (4 дозвольні документи) та систему оподаткування (єдиний податок і єдиний соціальний внесок) для дрібних виноробів. 2022 р. став справжнім випробуванням галузі: окупація агресором частини України, замінування територій, скорочення площ виноградників майже вдвічі, зменшення обсягів експорту вітчизняної виноробної продукції.

Наразі виноробна галузь держави загалом і Закарпаття зокрема перебуває у складній ситуації, як і решта галузей сільського господарства. З початком повномасштабного вторгнення рф, програма державної підтримки була повністю переформатована. Це було пов'язано насамперед зі зміною пріоритетності видатків на сферу оборони нашої держави.

В нинішніх умовах для України важливо вберегти виноробну галузь від негативного впливу війни і в подальшому відновити її. Наша країна має давні виноробні традиції та потенціал для розвитку.

### References:

1. Avercheva, N. (2021) Regionalni aspekty rozvytku vynohradyarstva i vynorobstva v Ukraini [Regional aspects of the development of viticulture and winemaking in Ukraine. *Ahrosvit*. [in Ukrainian].
2. Boremskyi, A. (2014) Problemni pytannia rozvytku vynohradno-vynorobnoi haluzi Ukrainy i shliakhy yikh vyrishennia. [Problematic issues in the development of the grape and wine industry of Ukraine and ways to solve them]. *Naukovi pratsi Natsionalnoho universytetu kharchovykh tekhnolohii*. [Scientific work of the National University of Food Technology]. [in Ukrainian].
3. Vynohradyarstvo ta vynorobstvo sohodni. Vektor rukhu ta rozvytku haluzi [Viticulture and winemaking today. Vector of movement and development of the industry]. (2019). [in Ukrainian].
4. Vynorobstvo Zakarpattia: z prachasiv do sohodennia. [Winemaking in Transcarpathia: from ancient times to the present day.] [in Ukrainian].
5. Derzhavna finansova pidtrymka rozvytku vynohradyarstva, sadivnytstva i khmeliarstva. [State financial support for the development of viticulture, horticulture and hop growing.] [in Ukrainian].
6. Znyknennia vynohradyarskykh i vynorobnykh derzhzavodiv: misiia maizhe zavershena. [Disappearance of state-owned viticulture and wine factories: mission almost complete.] (2016) *Dostup do pravdy*. [Access to the truth]. [in Ukrainian].



7. *Obhovorennia vynorobnoi haluzi Ukrainy u 2022 rotsi ta plany na 2023 rik.* [Discussion of the wine industry of Ukraine in 2022 and plans for 2023.]. [in Ukrainian].
8. *Obsiah vyrobnytstva vynohradu u 2023 rotsi v Ukraini.* [Volume of grape production in 2023 in Ukraine.] [in Ukrainian].
9. *Pereroblennia vynohradu ta vyrobnytstvo vynomaterialiv.* Derzhkomstat Ukrainy. [Grape processing and production of wine materials. State Statistics Committee of Ukraine.] [in Ukrainian].
10. *Perlyny zakarpatskoho vyna z unikalnykh pidvaliv KhVI stolittia..* [Pearls of Transcarpathian wine from unique cellars of the 16th century]. (2023) *Tekhnolohii ta innovatsii.* [in Ukrainian].
11. *Pliashka na peremohu: zbir na avtivky dlia ZSU, vzamin — ridkisne vyno vid Shato Chyzai.* [A bottle for victory: a collection for cars for the Armed Forces of Ukraine, in return — a rare wine from Chateau Chizay.] (2023) *Ekonomichna pravda.* [in Ukrainian].
12. *Popova, M. (2014) Suchasnyi stan vynohradyarstva i vynorobstva Ukrainy ta rol yii okremykh rehioniv u rozvytku haluzi.* [The current state of viticulture and winemaking in Ukraine and the role of its individual regions in the development of the industry] *Biznes Inform.* [in Ukrainian].
13. *Pro vynohrad, vyno ta produkty vynohradyarstva: Zakon Ukrainy* [About grapes, wine and viticulture products] (2024). [in Ukrainian].
14. *Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo rozvytku vyrobnytstva teruarnykh vyn ta naturalnykh medovykh napoiv : Zakon Ukrainy* [On amendments to certain legislative acts of Ukraine regarding the development of the production of terroir wines and natural honey beverages] [in Ukrainian].
15. *Pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy «Pro derzhavne rehuliuвання vyrobnytstva i obihu spyrtu etylovoho, koniachnoho i plodovoho, alkoholnykh napoiv ta tiutiunovykh vyrobiv» shchodo optovoi torhivli alkoholnykh napoivamy, vyhotovlenykh z vlasnoho (ne prydbanoho) vynomaterialu: Zakon Ukrainy* [On amendments to the Law of Ukraine «On State Regulation of the Production and Circulation of Ethyl, Cognac and Fruit Alcohol, Alcoholic Beverages and Tobacco Products» regarding wholesale trade in alcoholic beverages made from own (not purchased) wine material]. (2016). [in Ukrainian].
16. *Pro zakhody shchodo borotby z pyiatstvom i alkoholizmom: Postanov TsK KPRS* [On measures to combat drunkenness and alcoholism] (1985). *Pro zakhody shchodo posylennia borotby z pyiatstvom i alkoholizmom, vykorinenniu samohonovarinnia: Ukaz Prezydii Verkhovnoi Rady Ukrainskoi RSR* (1985) [On measures to strengthen the fight against drunkenness and alcoholism, and eradicate moonshine]. [in Ukrainian].
17. *Pro ukrainske vyno abo te, choho nema.* [About Ukrainian wine or what is not there.] (2016) *Biznes.* [in Ukrainian].
18. *Statystychnyi shchorichnyk Zakarpattia za 2016 rik.* [Statistical Yearbook of Transcarpathia for 2016] Uzhhorod (2017). [in Ukrainian].
19. *Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy za 2007 r.* [Statistical Yearbook of Ukraine for 2007] Kyiv. (2008). [in Ukrainian].
20. *Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy za 2012 rik* [Statistical Yearbook of Ukraine for 2012]. Kyiv. (2013). [in Ukrainian].
21. *Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy. 2023 rik.* Kyiv. [Statistical Yearbook of Ukraine for 2023]. (2024). [in Ukrainian].
22. *Turchyniak M.K., Polotai B.Ia., Danchyshyn A.A. Ukrainske vynorobstvo v umovakh viiny.* [Ukrainian winemaking in times of war] (2024). [in Ukrainian].
23. *Ukrainski vyna.* [Ukrainian wines.] [in Ukrainian].
24. *Khotyn R. Viina i vyno. Chy mozhe vyno staty odnym iz brendiv Ukrainy?* [War and wine. Can wine become one of Ukraine's brands?]. [in Ukrainian].
25. *Shato Chyzai. Vynorobna kompaniia.* [Chateau Chizay. Winery]. [in Ukrainian].
26. *Wines of Ukraine na PROWEIN 2024: dosiahnennia, rozvytok, noviperspektyvy.* [Wines of Ukraine na PROWEIN 2024: achievements, development, new perspectives.]. [in Ukrainian].

Надійшла до редакції / Received: 20.03.2025.

Схвалено до друку / Accepted: 05.05.2025.